



ẢNH HƯỞNG, PHÁT TRIỂN & ĐỔI MỚI CỦA NỘI THẤT NHẬT BẢN

TS. Đỗ Việt Hưng

Tóm tắt: Nói đến nội thất Nhật Bản là nói đến không gian có hệ bàn thấp hay chiếu tatami, nhưng nội thất Nhật Bản không chỉ bao gồm nội thất truyền thống mà còn cả nội thất hiện đại, song vẫn mang phong cách đặc trưng của Nhật Bản. Nội thất truyền thống Nhật Bản có thể nói chịu ảnh hưởng sâu sắc của nền văn hóa Trung Hoa cổ đại trong lịch sử lâu đời trước thời Minh Trị Duy Tân, sau đó được Nhật Bản phát triển và cách tân bởi sự kết hợp với văn hóa và công năng trong từng không gian nội thất.

Từ khóa: Nhật Bản, nội thất, truyền thống, hiện đại.

Abstract: Talking about Japanese furniture is talking about spaces with low tables or tatami mats, but Japanese furniture includes not only traditional furniture but also modern one, but it still has a typical Japanese style. Traditional Japanese furniture can be said to be deeply influenced by ancient Chinese culture in its long history before the Meiji Restoration, and then developed and innovated by Japan in combination with Chinese culture and functionality in each interior space.

Key words: Japan, furniture, traditional, modern.

Nhận ngày 15/6/2022, chỉnh sửa ngày 11/7/2022, chấp nhận đăng ngày 20/7/2022.

1. Đặt vấn đề

Nhật Bản có nền văn hóa Đông Á và chịu ảnh hưởng sâu sắc của văn hóa Nho giáo. Nền văn hóa, kiến trúc, nội thất Nhật Bản có nhiều yếu tố ảnh hưởng từ Trung Quốc và Hàn Quốc. Tuy nhiên, do đặc điểm khí hậu, tôn giáo, môi trường tự nhiên và các yếu tố môi trường sống, đồng thời thiết kế nội thất được hình thành từ lâu đời ở Nhật Bản nên có những đặc điểm hoàn toàn khác

với các nước. Từ thời cận đại, với tư tưởng "Nhân hòa, ngoại tài", phát huy nghệ thuật truyền thống, đồng thời tiếp thu, phát triển những nét văn hóa đặc sắc của các nước, Nhật Bản đã hình thành nên phong cách thiết kế nội thất có tính truyền thống và hiện đại, đơn giản tự nhiên và tinh tế, là một trong những phong cách đặc sắc trên thế giới.

Có thể nói, nội thất Nhật Bản không chỉ là nói đến đến phong

cách thiết kế và xu hướng thiết kế toàn cầu, mà còn bắt nguồn từ nghệ thuật truyền thống, đồng thời thiết kế nội thất và kiến trúc Nhật Bản luôn gắn kết không thể tách rời, điều này liên quan đến không gian sống của người Nhật. Có người cho rằng kiến trúc là một 'nội thất lớn', để nghiên cứu thiết kế nội thất Nhật Bản, cần phải đưa nội thất vào toàn bộ môi trường sống.



Không gian nội thất truyền thống Nhật Bản (cửa, vách shoji)

Nội dung bài viết cơ bản phân tích sự phát triển và đổi mới của nội thất Nhật Bản dưới góc độ lịch sử và các nghiên cứu so sánh giữa một số quốc gia từ hai khía cạnh: Văn hóa sống của người Nhật và sự phát triển của thiết kế nội thất Nhật Bản.

2. Văn hóa Nhật và sự phát triển của thiết kế nội thất Nhật Bản

2.1. Đặc điểm không gian môi trường sống đặc trưng

Nhật Bản nằm ở phía Đông của Châu Á, phía Tây của Thái Bình Dương, do bốn quần đảo độc lập hợp thành, bao quanh là biển và nhiều núi rừng, mang đặc sắc của "nền văn minh rừng" và "nền văn minh đại dương". Nhật Bản

chịu ảnh hưởng khí hậu ẩm và ấm nên về mặt kiến trúc truyền thống chủ yếu dựa trên các yếu tố không gian mở là những kiến trúc có dạng thức riêng gọi là "Sindenzukuri" (không gian để nghỉ ngơi). Phòng được lót dán có chiếu trải để ngồi. Phòng rộng nhưng không có vách ngăn. Bình phong hoặc vách sau này đã được dùng rất nhiều để ngăn các không gian khi cần thiết. Vách và bình phong có thể là những bức tranh do các họa sĩ nổi tiếng lúc bấy giờ vẽ ra. Việc thưởng thức tranh, ngắm tác phẩm hàng ngày cũng là một đặc trưng và có thể nói đây là một hiện tượng "không gian sống gắn liền với nghệ thuật".

Không gian nội thất của Nhật Bản ngoài sự phù hợp với thói quen sinh hoạt của người Nhật là ngồi dưới sàn, kết cấu không gian mở, cửa sổ mở ra bốn phía, hầu hết các cửa sổ đều là "shoji". Như tên gọi đã mang nội hàm rõ ràng, vách shoji là phần vách đứng yên, cố định còn cửa shoji là phần cửa chuyển động được. Phổ biến là chuyển động theo chiều trượt, một vài trường hợp chuyển động theo kiểu bản lề xoay hoặc chuyển động theo kiểu gấp các cánh theo một trục giữa các cánh. Để việc chuyển động được trơn tru và chính xác, các cơ cấu thanh ray treo chịu lực phía trên và thanh ray định hướng chuyển động phía dưới được lắp đặt. Giấy shoji là loại giấy truyền thống của Nhật Bản, nguyên bản được làm từ các loại xơ sợi thực vật. Tuy nhiên, ngày nay với công nghệ phát triển thì các loại tấm shoji đã được làm từ vinyl, đều màu trơn hoặc in hình hoa văn chìm (lá trúc, lá phong, hoa anh đào, hoa văn...) hoặc ép các loại xơ sợi giữa hai lớp vinyl,... Sản phẩm sẽ đảm bảo độ bền, giữ màu sắc, chắc chắn, chống lại mọi điều kiện thời tiết, có chức năng thông gió, kiểm soát độ ẩm và khử mùi. Không gian ở phần sâu của tòa nhà được gọi là "Hỗ cảnh" và lối đi nối phần bên ngoài của tòa nhà với phần sâu được gọi là "Màu xanh lá cây". Sự kết hợp này đã tạo cho chúng ta thấy sự hòa quện không gian trong và ngoài nhà.

Nhật Bản có nền văn minh nông nghiệp lâu đời và lao động sản xuất nông nghiệp, đã truyền cảm hứng cho người Nhật Bản cổ đại thích ứng với sự thay đổi theo không gian và thời gian, điều đó cũng góp phần vào việc thay đổi nhận thức về thẩm mỹ tự nhiên.

Về tôn giáo của Nhật Bản có hình thái tổng hợp, chủ yếu là Thần đạo địa phương, tương thích với các tôn giáo nước ngoài khác như

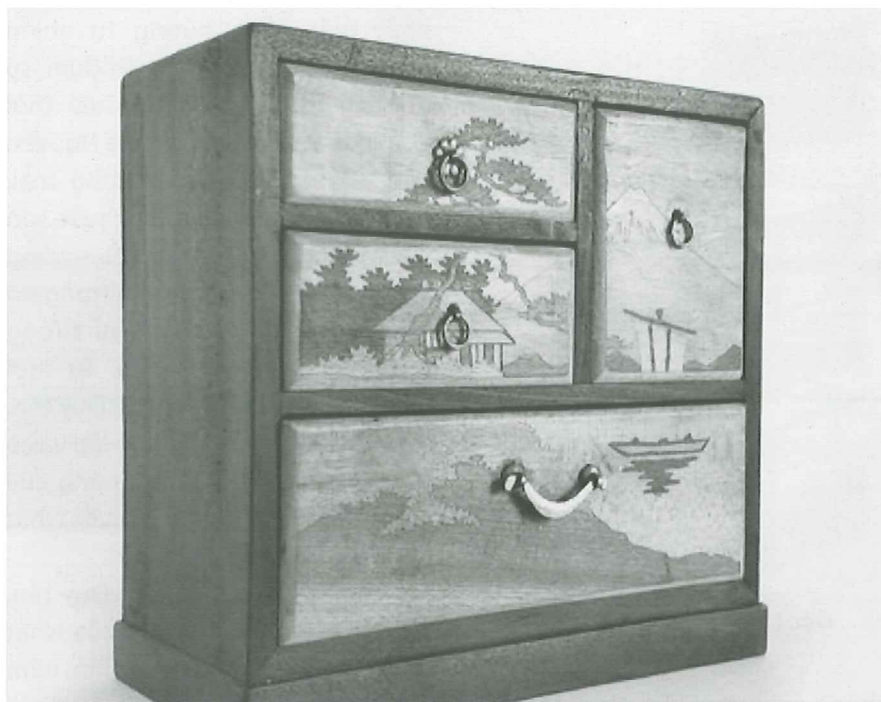


Khu vườn Nhật Bản trong lành và tự nhiên

Phật giáo. Thần đạo Nhật Bản chủ yếu là thờ cúng tổ tiên và tôn thờ thiên nhiên, tuân theo quy luật tự nhiên của vạn vật. Tư tưởng Thiền của Phật giáo cũng có ảnh hưởng sâu rộng, tư tưởng Thiền thường xuất hiện trong các thiết kế dưới dạng "Wabi" và "Sabi" (Wabi, Sabi). Đặc điểm chung của cả hai dạng này là nhấn mạnh vẻ đẹp của sự đơn giản, tĩnh và hài hòa.

Về văn hóa, có tính hòa nhập đồng thời để cao tính truyền thống đã để lại những đặc trưng trong không gian môi trường sống của người Nhật. Một số ý kiến cho rằng lịch sử văn hóa của Nhật Bản về cơ bản là lịch sử tiếp thu văn hóa nước ngoài, đó là sự hấp thụ văn hóa Trung Quốc (sự du nhập của phong cách kiến trúc thời Đường và nội thất kiểu Đường), sự hấp thụ văn hóa phương Tây sau thời Minh Trị Duy tân (về mặt con người). Sự ưa thích đối với đồ nội thất nhập khẩu của Châu Âu trong một thời kỳ và sự du nhập của các yếu tố phương Tây vào thiết kế đồ nội thất địa phương có thể là bằng chứng cho nhận định này. Nhưng đồng thời, Nhật Bản cũng rất coi trọng truyền thống. Tuy Nhật Bản đã trở thành một đất nước phát triển, hiện đại, cách sống của người dân cũng gần giống phương Tây, nhưng những nét văn hóa truyền thống như trà đạo, cắm hoa, đấu vật sumo vẫn thu hút mọi người, thiết kế nội thất Nhật Bản cũng thường có những nét đặc trưng.

Do ảnh hưởng của khí hậu, tôn giáo và môi trường tự nhiên, Nhật Bản đã hình thành nên một nền văn hóa trong không gian sống khác biệt so với Trung Quốc, Triều Tiên và Hàn Quốc, cũng như những quốc gia trong khu vực văn hóa Đông Á. Đối với Nhật Bản, nội thất và kiến trúc không chỉ không thể tách rời về không gian, mà còn là phong cách đặc sắc Nhật Bản. Gần liền giữa tự nhiên và truyền thống



Một loại sản phẩm "Tansu"

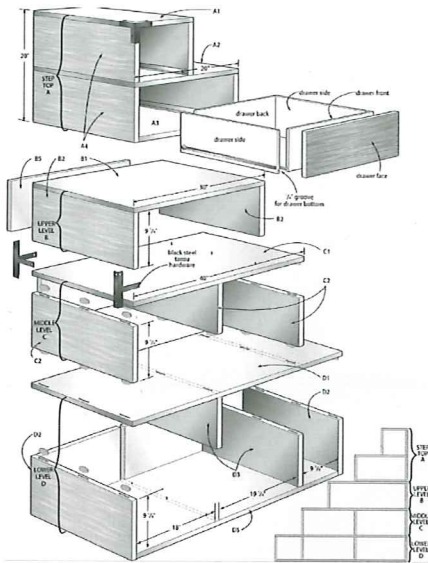
đã hình thành nên phong cách tự nhiên và mộc mạc của kiến trúc truyền thống Nhật Bản. Trong việc lựa chọn vật liệu cho các tòa nhà truyền thống của Nhật Bản, thường sử dụng các vật liệu tự nhiên như tre, gỗ, cỏ, vỏ cây, đất và gạch vụn. Không chỉ có công năng hợp lý trong cấu trúc và kết cấu, phát huy được các đặc tính vật lý mà còn thể hiện rõ được đặc điểm của vật liệu, hình và màu sắc của chúng.

2.2 Sự phát triển của thiết kế nội thất Nhật Bản

Thiết kế nội thất truyền thống của Nhật Bản từng mang bóng dáng của văn hóa Trung Hoa, nhưng nó đã dần phát triển thành phong cách riêng trong lịch sử từ lâu đời. Từ thời Nara (710-794 SCN), Nhật Bản đã cử sứ thần sang nhà Đường và văn hóa nhà Đường đã ảnh hưởng sâu sắc đến Nhật Bản. Đồ nội thất cũng chịu ảnh hưởng của kiểu "nhiều không gian" do nhà Đường thiết kế vào thời điểm này. Đồ nội thất Nhật Bản bắt đầu sử dụng sơn, kim loại và các đồ thủ công khác trên quy mô lớn; các kỹ thuật và hoa văn thể hiện

những đặc điểm của Trung Quốc và cả Trung Á. Đồng thời, cách sống riêng của Nhật Bản cũng được bảo tồn và phát triển.

Trước thời nhà Đường, cách sinh hoạt chủ yếu của người Trung Quốc là ngồi trên sàn nhà hoặc quỳ gối, gọi là "hệ thống ngồi", vì vậy những chiếc bàn thấp rất phổ biến. Tatami, một phần quan trọng của đồ nội thất Nhật Bản, được bắt nguồn từ văn hóa ngồi và sinh hoạt cổ xưa của Trung Quốc. Ngoài bàn ghế, các loại hình đồ nội thất khác cũng chịu ảnh hưởng của văn hóa thời nhà Đường, nó được gọi là "Tansu", là một chiếc tủ tương đối lớn. Các hoa văn trang trí và kỹ thuật trang trí của tủ ở Nhật Bản trong thời kỳ này trở nên rất phức tạp, mang đặc trưng của vùng đồng bằng Trung tâm và cả văn hóa Trung Á, dần dần được tối giản hóa về sau. Tủ Tansu – biểu trưng cho văn hóa Nhật. Rương Tansu Nhật Bản là đồ nội thất lưu trữ được làm thủ công với mục đích để đựng quần áo, nệm futon hoặc thực phẩm. Theo truyền thống, Tansu phản ánh nền tảng xã hội và địa vị xã hội của chủ sở hữu



Đặc trưng của đồ đạc Tansu

không gian ngôi nhà. Nó được thiết kế linh hoạt để chuyên biệt hóa căn phòng nơi nó sẽ được sử dụng. Nó có hoặc không có ngăn kéo, hầu hết các rương Tansu đều nặng. Vì vậy, phải có bánh xe để di chuyển. Ở Nhật Bản, giai đoạn từ 1868 đến 1912 (được gọi là thời Minh Trị) là thời kỳ hoàng kim của nghệ chế tác Tansu. Sản phẩm từ thời này luôn được những người yêu thích đồ cổ cũng như khuynh hướng nội thất tối giản Nhật Bản đánh giá cao.

Đặc trưng của đồ đạc Tansu:

- Khả năng di động và nhiều ngăn chứa.
- Thiết kế tối giản và không có nhiều chi tiết trang trí công phu.
- Các tay cầm hoặc gia cố có sự xuất hiện của sắt, đặc trưng của thời kỳ này.
- Không có chân.
- Làm từ gỗ mềm và gỗ cứng; Keyaki (cây du), Kuri (hạt dẻ), Ezo Matsu (thông), Sugi (tuyết tùng), Kiri (paulownia) và Hinoki (bách).
- Bên ngoài là một lớp sơn khô hoặc sơn hoàn thiện.

Vào cuối triều đại Heian, Nhật Bản đã ngừng cử sứ giả đến nhà Đường và đồ nội thất truyền thống của Nhật Bản dần thoát khỏi phong cách thịnh hành của nhà Đường,

phát triển theo hướng tự nhiên hơn, chủ đề động thực vật được sử dụng ngày càng nhiều. Cuối thời Kamakura, Nhật Bản và nhà Nguyên dần nổi lại trao đổi thương mại, trong thời kỳ này, nghệ thuật sơn mài và công nghệ tráng men vàng bạc được sử dụng rộng rãi trong đồ nội thất và "đỉnh cao" của nhà Tống cũng lan sang Nhật Bản. Từ thời Mạc phủ đến thời Minh Trị Duy tân, do ảnh hưởng của sự phân lập và cô lập của nhà Thanh, ảnh hưởng của văn hóa Trung Quốc đối với Nhật Bản về cơ bản đã chấm dứt.

Trước thời kỳ Minh Trị Duy tân, đồ nội thất truyền thống của Nhật Bản đã trải qua hàng nghìn năm phát triển và cuối cùng đã ổn định. Phong cách tự nhiên, hình dáng đơn giản và trang trí trở lại nguyên bản, không gian sống dần có những đặc trưng riêng của Nhật Bản. Bàn ghế phù hợp với thói quen sinh hoạt của người Nhật là ngồi bệt. Một mặt, nó được thể hiện qua những đồ đạc khác trong nhà như giường, tủ, bàn cao, ghế cao, thậm chí cả ghế sofa, đáp ứng nhu cầu công năng của cuộc sống, mặt khác còn thể hiện ở sự khác biệt giữa tạo dáng đồ đạc và cách bài trí đồ đạc. Sàn trải chiếu tatami, bàn thấp, trang trí chân bàn cũng được coi trọng.

Đồ đạc được modul hóa có thể tháo rời và di động, với tính linh hoạt cao. Khác hẳn với hình thức "một không gian, một công dụng" của phương Tây, nhiều đồ nội thất truyền thống của Nhật Bản có thể được tháo rời và di chuyển. Khi đồ đạc di chuyển, vai trò của căn phòng cũng thay đổi theo. Ví dụ, cửa trượt có thể mở hoàn toàn để tạo thêm không gian khi có nhiều khách đến, chân bàn có thể gấp lại và chỉ có thể mở ra khi ăn và chiếc Tansu nói trên cũng rất thuận tiện khi di chuyển, hình thức "hộp" được tạo thành từ nhiều phần xếp chồng lên nhau, có tay cầm ở cả hai mặt.

Thiết kế của đồ nội thất truyền thống Nhật Bản chủ yếu sử dụng các đường thẳng và hình thức bất đối xứng. Lý do là đường thẳng tạo điều kiện thuận lợi cho việc kết hợp giữa các đồ nội thất khác nhau, đồng thời có hiệu ứng thị giác tối giản và trực quan. Đồng thời, cấu trúc bất đối xứng và kỹ thuật thi công hoàn thiện được sử dụng để giải quyết sự buồn tẻ và cứng nhắc mà các đường thẳng đơn giản có thể mang lại. Những bất đối xứng này không chỉ được tìm thấy trong đồ nội thất, mà là đặc điểm xuyên suốt trong thiết kế theo phong cách Nhật Bản.

2.3. Nội thất hiện đại Nhật Bản - Tư tưởng thiết kế của "Tinh thần hài hòa và tài năng nước ngoài"

Sau cuộc Duy tân Minh Trị, lối sống của người Nhật đã thay đổi mạnh mẽ, thiết kế nội thất của Nhật Bản bị ảnh hưởng nặng nề bởi văn hóa phương Tây. Ngày càng có nhiều người chọn ngồi trên một chiếc ghế, hình dáng của đồ nội thất Nhật Bản cũng bắt đầu cao hơn. Một loạt các xu hướng thiết kế nổi lên ở phương Tây đã ảnh hưởng tới Nhật Bản như Rococo, New Rococo, Bauhaus mới và Le Corbusier mà xuất hiện vào thế kỷ 20, Chủ nghĩa Hiện đại, Tân nghệ thuật v.v. Đặc biệt là việc theo đuổi chủ nghĩa tân hiện đại tối giản, có một mức độ phù hợp nhất định với nền văn hóa truyền thống lâu đời của Nhật Bản. Những tư tưởng xu hướng này ít nhiều có ảnh hưởng đến thiết kế nội thất ở Nhật Bản trong một khoảng thời gian nhất định, ngành sản xuất đồ nội thất của Nhật Bản đã thực sự thành công sau khi Chiến tranh thế giới thứ hai kết thúc.

Từ sau Chiến tranh thế giới thứ hai đến nay, các loại nội thất phổ biến trên thị trường Nhật Bản là:

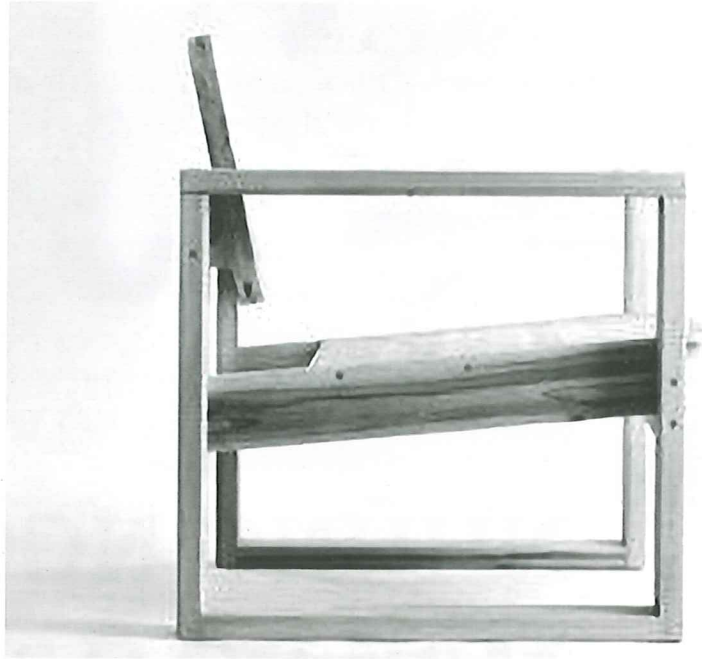
Đồ nội thất truyền thống, hầu hết được làm bằng gỗ nguyên khối, mang phong cách Nhật Bản, gắn

như áp dụng hoàn toàn thủ công truyền thống và tương đối đắt tiền, được người dùng cao tuổi rất ưa chuộng. Đồ nội thất hiện đại, bao gồm đồ nội thất thông minh và đồ nội thất theo phong cách hiện đại, đã đạt được sản xuất cơ giới hóa hoàn toàn tự động. Đồ nội thất phát triển với công nghệ kết hợp giữa cơ sở công nghệ uốn gỗ và công nghệ ván ép.

Mô phỏng đồ nội thất Châu Âu, loại đồ nội thất này không hoàn toàn sao chép về thiết kế mà là sự kết hợp hữu cơ giữa phong cách cổ điển Châu Âu hoặc phong cách tối giản Bắc Âu với văn hóa truyền thống Nhật Bản và điều kiện môi trường sống của người Nhật. Cả đồ nội thất phương Đông đều nhỏ nhắn và mềm mại. Theo thời gian, thiết kế đường thẳng góc cạnh của nội thất truyền thống Nhật Bản cũng được làm mềm và biến thành những đường cong uyển chuyển trong phong cách này.

Đồ nội thất gấp, kết hợp và đa năng, chủ yếu là ghế gấp, ghế đầu gấp, bàn gấp, giường gấp, v.v. Điều này liên quan đến điều kiện sống của Nhật Bản với không gian nhỏ hẹp hơn, phù hợp với nhiều đối tượng và sở thích thẩm mỹ và công năng.

Nội thất kiểu Nhật mới, ở thị trường Nhật Bản còn có một loại đồ nội thất vừa mang nét quyến rũ truyền thống, vừa mang yếu tố hiện đại, độc đáo lại có nhiều công năng thực dụng hơn, một số học giả Trung Quốc đã gọi nó là đồ nội thất kiểu Nhật mới. Ở Trung Quốc, khái niệm "nội thất Nhật Bản mới" lần đầu tiên được đưa ra trong bài báo "Nội thất Nhật Bản theo phong cách chậm rãi và yên bình" do Chen Mufeng xuất bản năm 2001. Hiện nay, các học giả trong nước như Hu Jingchu, Peng Liang, Fang Hai, Xuan Xiaozhi đã tiến hành nghiên cứu về đồ nội thất kiểu Nhật mới và đạt được nhiều kết quả.



Ghế được thiết kế bởi Koizumi Studio

Dựa trên các ý kiến khác nhau của nhiều học giả, đồ nội thất mới của Nhật Bản có thể được định nghĩa là từ thời Minh Trị Duy tân ở Nhật Bản, trên cơ sở tiếp thu không ngừng văn hóa phương Tây của nước ngoài, là một loại nội thất Nhật Bản kết hợp giữa văn hóa phương Tây và văn hóa truyền thống Nhật Bản. Đồ đạc nội thất mới của Nhật Bản tiếp tục phát triển và phản ánh những đặc điểm khác nhau trong các thời kỳ. Nội thất mới của Nhật Bản hiện nay có 3 đặc điểm chính là chú ý đến thiên nhiên, kế thừa lịch sử và hòa nhập văn hóa.

Tập trung vào thiên nhiên: Nội thất truyền thống của Nhật Bản hầu hết sử dụng các vật liệu tự nhiên như gỗ, mây tre đan. Bước sang thời đại đương đại, ngày càng có nhiều vật liệu khác để lựa chọn, nhưng các nhà thiết kế nội thất phong cách Nhật Bản mới vẫn ưu tiên sử dụng vật liệu tự nhiên. Sự hài hòa và thống nhất của con người và thiên nhiên.

Kế thừa lịch sử: Đường nét, hình dáng và hoa văn của đồ nội thất Nhật Bản mới thường mang đặc điểm của đồ nội thất Nhật Bản truyền thống.

Hội nhập văn hóa: Đưa công nghệ hiện đại vào ngành sản xuất đồ nội thất, thay thế sản xuất thủ công truyền thống, có thể hòa nhập nghề thủ công hiện đại và văn hóa nội thất truyền thống; đồng thời kết hợp văn hóa nước ngoài với sở thích thẩm mỹ, thói quen sinh hoạt và thiết kế của địa phương Nhật Bản, vừa mang đặc điểm của văn hóa Nhật Bản vừa là biểu hiện của các nền văn hóa khác.

3. Kết luận

Có thể thấy, trong lịch sử lâu đời của thiết kế nội thất Nhật Bản, đã có nhiều sản phẩm được giới thiệu với những thiết kế xuất sắc có tính toàn cầu, đó là những cơ sở để tham khảo là xác định văn hóa truyền thống của đất nước. Nội thất hiện đại của Nhật Bản mà chúng ta thấy ngày nay thực sự được phát triển trên nền tảng văn hóa truyền thống của Nhật Bản, ứng dụng nhiều công nghệ nhằm phát triển đồ đạc nội thất phục vụ cho đời sống con người vừa có tính công năng vừa có tính thẩm mỹ cao mang đặc sắc phong cách Nhật Bản.